

MARATSES NYE HJÆLPEÅND

Af forfatteren og tegneren *Jens Rosing*

Konebådsekspeditionen 1884-85 var igen sejlet bort. Angmagssalik-folket, der om sommeren som sædvanlig havde været spredt ud over mange fangstpladser, hvor de i hvert sit telt havde været sig og sin familie nok, trak sammen til de store huses fællesskab ved vinterbopladserne.

Dette efterår slog åndemaneren Maratse sig atter ned ved Sermiligâq. Sneen havde da allerede dækket fjeldene, brændingen hamrede mod kysten, og den ene storm efter den anden tvang snart Sermiligâq-folket til at rykke ind bag fælleshusets stærke tørvemure.

Maratse, der var gruppens selvskrevne overhoved og stedets største åndemaner, ledede husarrangementet under indflytningen. Huset havde stået åbent hele sommeren, idet taget, som skik var, på foråret før udflytning til fangstpladserne, var blevet revet af. Nu blev taget lagt på igen, og gulvfliserne, som regn og sol i sommerens løb havde rensat, blev taget op og lagt til rette igen.

Under gulvflisearbejdet var der ingen andre end Maratse selv, der fik lov til at røre ved fliserne til husgangsåbningen. Her skulle Maratse nemlig sidde sammen-snøret ved vinterens åndebesværgelser; og hvem andre kunne vel tilfredsstille de sensible hjælpeånders krav, end netop åndemaneren selv?

Alt var nu klar til den endelige indflytning. Maratse gav ordre til, at alle lamper skulle tændes, så man i fællesskab kunne opvarme huset. Og før huset var vel gennemvarmet, måtte ingen rykke ind i deres familiebase.

Endelig var alle i hus.

Udenfor steg månen op bag fjeldene, og en flimrende ildvej legede hen over havets stønnende bølger. Nordlysene slyngede sig endnu blege på det vældige hvælv. Maratse gjorde sig klar til åndemaning.

To fuldvoksne sortside-skind, det ene et afhåret hanskind og det andet et behåret hunskind, blev i svære remme ophængt for indgangsåbningen med kødside mod kødside. Hunskindet vendte ud ad i husgangen, medens hanskindet vendte ind mod hus-

rummet. De to tarmskindsruder på højre side af husgangsåbningen blev blændet af med sælskind, hvorimod ruden til venstre stod udækket. Et netsideskind blev lagt ud for husgangsåbningen, og som under enhver åndemaning var alle skindene fuldkommen nye og ubrugte og fremfor alt aldeles rensed for fedtstof; thi ånderne nægter at komme, hvis der er smuds eller fedt på skindene.

Maratse trådte ud på gulvet kun iført husbukser og amuletsæle, alvorlig og ydmyg. Han satte sig til rette på siddeskindet med fødderne mod forhængsskindene, „uvkuat“, og med ryggen til tilskuerne. Sådan sad han en stund med bøjet hoved og erkendte sin afmagt. Hans broder Sêrnaq sprang ud fra briksen, lagde hans tromme, jâjâtsiaq (tromme i åndesproget, ellers hedder den qilaut), til rette ved hans side og stillede samtidig et lille tændt fyrfad, adíngivaq (en lille vegstensskål, også kaldet underlampe, idet den brænder under og imellem benene på den store tranlampe), på gulvet ved sin brors side. Sêrnaq tog et ubrugt fangerems-emne og sammenbandt Maratse's underarme med snærende stik og slyng om på ryggen af ham, så næverne blev aldeles blå. Igen greb Sêrnaq en svær rem og snørede broderens hoved fast mellem knæene på ham.

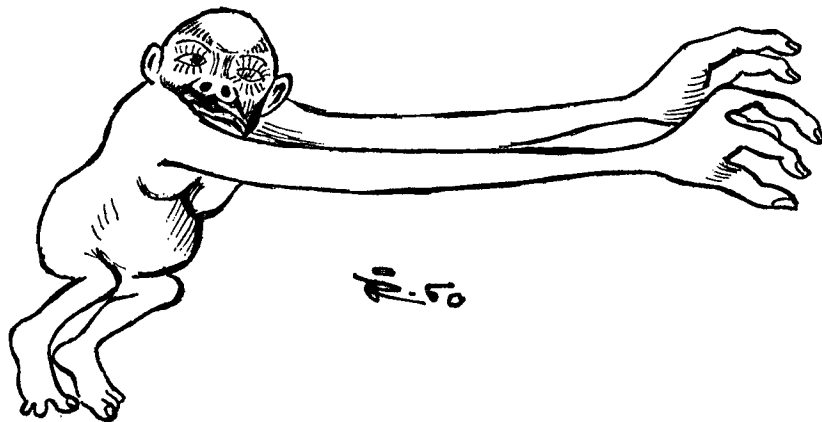
Maratse beordrede lamperne slukket, og endnu før han bad om også at få fyrfadet slukket, brølede Sêrnaq ud gennem husgangen: „Hvor er I dernede, nu spotter vi Maratse, har han mon nogen til at hjælpe sig?“ Næppe havde han råbt dette, før ånderne svarede „Hêj, hâj – vi er her!“ I samme nu gik et sus igennem forhængsskindene, som raslede for åndernes første prøvende frembrud.

Med ét lød et vældigt skrald, det var, som om alverdens magt tog i forhængsskindene, og trommen blev levende. Igennem den vældige larm skreg Maratse: „Sluk fyrfadet!“

Gennem den utildækkede tarmskindsrude stod månelysset ind i rummet som en mægtig lysbjælke, trommen gungrede af trolldom, og svævende landede den på vinduesbriksen, hvor den skælvede af fortættet liv. Videre fløj den ned på gulvfliserne, svævede som en funklende stjerne midt ud i månelyssets brede bræmme. Den hamrede op og ned ad Maratse, blev vildere og vildere, og sluttelig blev den til en vældig gnistleg på åndemanagerens nøgne ryg.

Nu var Maratse i besættelse, al verdens viden samlede i ham, og han så gennem tid og sted. Landene mødtes i krans om hans siddeskind, et slør var draget fra hans øjne, og han så gennem mørket, som var det en solklar sommerdag, hvor havet lå blankt, og stors og land rakte i dybet med deres spejlbillede. Da stoppede han den levende tromme.

Maratse manede sit åndedræt ud af kroppen, det hørtes som en summen, der sank ned i dybet. Netop som denne summen var ved at forstumme, vældede den op igen og gik atter ind i hans krop. Det gentog sig seks gange. Kun de store åndemane-

*Hjælpeånden Qimarrat (Skræmmeånd) Amô.
Kopi efter Kårale Andreassen, ill. i Myter og sagn fra Grønland I, Knud Rasmussen.
Tegning: Jens Rosing.*

formår at mane deres åndedræt ud af kroppen 6 gange, de mindre klarer det kun 3 gange.

Den sjette gang sank åndedrættet dybere og dybere, og lige som det forsvandt, gik et alt overvældende brag gennem forhængsskindene. Det var, som om alle luftens vildeste storme gik igennem dem, og trommen skreg i vældig væne. Skræmmeåndernes tog kom til. Der kom Ungårtertoq (spædbarnet) skrålende ungâ, ungâ. Den svævede ind igennem huset, og hver gang, tilhørerne efterlignede dens råb, svævede den omgående hen til vedkommende, men et andet råb fra rummets modsatte kant ændrede dens bane. Således holdt tilhørerne Ungårtertoq fra livet og flygtede, når den kom. Ungårtertoq havde krop og hoved som et spædbarn. Idet Ungårtertoq svævede ud, gik der et stød gennem tromme og forhængsskind.

Som den næste i skræmmeåndernes tog kom Amô; skrålende Amô - Amô, „Hal - hal ud.“ På dens lille, visne krop sad dens lange arme, lange som husgange. Amô's hoved var stort og næsten hårløs. Igennem mørket lyste dens øjne med et blåligt skær.

Efter Amô kom Ajumâk, hvis hoved var som en hunds og krop som en kvindes, svævende ind. Dens arme var sorte til albuerne, og alt, hvad den rørte ved med sine tre fingre, måtte rådne og dø. Også dens ben var sorte til knæene. Endelig var skræmmeåndernes tog passeret, akkompagneret af trommens og forhængsskindenes øredøvende larm.

I den dybe stilhed stønnede Maratse: „Hør, hør!“ Da hørte man en raslen og en summen fra jordens store dyb. Ånden kantede sig ind gennem husgangen. De af tilhørerne, der før havde overværet Maratses åndebesværgelser, vidste straks, at dette

ikke var en af de gamle hjælpeånder, der nu kom. Det måtte være en ny, og spændingen var uudholdelig.

Ånden kantede sig besværligt ind gennem husgangen, nogen mente at kunne kende de kluntede bevægelser uden dog i øjeblikket at kunne afgøre, hvor og hvornår de havde været ude for en sådan indgang.

Hjælpeånden krøb op over den høje dørtærskel, snøftede lidt, fordi den var ramt af den varme og uvante luft, der var i rummet. Endelig stod den inde i huset. Trommen, der gungrede svagt, og forhængsskindene, der sitrede langs kanten, fik den til at standse op. Den hostede lidt, og så råbte den: „Já – já, kummiâ, já – já, kummiâ!“* Der gik et stød af forbavselse gennem tilhørerne, for det var jo selveste Sákutôq Gustav Holm, der på flydende dansk gav sig til kende.

Sákutôq slingrede lidt rundt i husrummet, det var tydeligt, at han ikke følte sig hjemme. Han brummede og mumlede, gik hen imod husgangen, og nu gjaldede hans vældige kommandorøst ud gennem husgangen: „Já – já, kummiâ!“ Hans råb fulgtes af en vældig fanfare, en sammenhængende hvirvel fra den levende tromme. Gustav Holm kom ud igennem den snævre husgang. Under huset summede utallige stemmer i åndesproget. Forhængsskindene bragede, og huset rystede, da den store avdangivardivaq (qavdlunâq i åndesproget) omsider lettede og befriet væltede ud i den friske luft.

Efter Gustav Holm kom den ene ånd ind efter den anden. Der var Ijâjivatsiat (dværge) med pibende stemmer, små dværge på størrelse med ravne, som ikke bor ret langt fra menneskenes bopladser, fordi de gerne vil lade sig erhverve af børn, som de betragter som små vordende åndemanere. Det var Maratses barndomsånder, der nu gjorde deres entré.

Disse små væsener ejer ikke telte, deres huse graver de ned i bakken, og så små er de, at selv det laveste krat kan skjule dem. De dværge, der ikke er åndemanere, er usandsynlig beskidte, men disse var særdeles rene. Dværgene er ikke at foragte som hjælpeånder, da der blandt dem også findes vældige troldmænd. Dværgene fanger små ørreder i elvene med en løkke, der er lavet af skaftet på en fuglevinge. Løkken listes bagfra om fiskenes haleankel, og så hiver de til. På land fanger de ryper og ræve. Når de træffer på friske spor, fremsiger de en trylleformular: „Nanê – nanê – nanê.“ Derefter bliver det venstre spor til en bjørns, og omgående taber det sporede vildt fart. Dværgene selv bliver rappere og rappere i fodslaget, stadig mumlende deres formularer frem for sig: „Nanê – nanê – nanê.“ Da indhentes vildtet, som fældes med en lile lanse, og det er da blevet til en lille bjørn.

* Fortalt af overkateket Julius Olsen, Godthåb. Julius Olsen var kateket i Angmagssalik fra 1910-12, 1913-23. Her traf han Maratse (døbt 1912), i hvem han fik en god ven. Maratse har selv fortalt ham om „dengang, han fik Sákutôq som hjælpeånd.“ Já - já, kummiâ, betyder ja, ja, kom her. Et udtryk Gustav Holm brugte under handel med østgrønlanderne, når de kom med etnografika m. m.

*Hjælpeånden Ajumâq, een af de såkaldte Qimarrat, skræmmeånd.
Kopi efter Kârale Andreassen, åndemaneren Mitsivarniângas søn. Ajumâq er en ill. i Knud Rasmussens
Myter og sagn fra Grønland I. Tegning: Jens Rosing.*

Efter dværgene kom Timersit* (flertal; ental: Timersêq), de store indlandsvandrere. De kaldes ind; én efter én. De er store som konebåde – nogle dog kun som kajacker. Deres historie er lang. Timersit er gode fangere, der efterstræber sæl, bjørn og småhval, d. v. s. narhval og hvidhval. Stående ved en elv, der løber mod syd eller øst, giver de sig til at tryllefløjte. En ubeskrivelig skøn fløjten. Når en sæl intetanende kommer svømmende og når midt ud for elvstrømmen i havet, kan den pludselig ikke komme videre. Den ser ikke mod land, og troldbundet begynder den at svømme baglæns op mod strømmen med lukkede øjne. Tæt inde ved land, lige ud for Timersêq, rejser den sin halestump i vejret, og da ophører al strøm i elven. Så kaster Timersêq sin kasteløkke, som strammes om sælens halestump. Det hænder dog, at sælen undslipper ved at rive halen over; derfor fanger menneskene stundom haleløse sæler.

Til bjørn bruges lanse. Småhvaler tryllefløjtes ved brærevner. De rejser deres stjert i vejret, og Timersit kaster løkken om dyrets ankel. Timersit lider aldrig nød. Timersit er utrolig stærke, al deres fangst og al deres transport foregår til fods, og de bærer store skindtasker på ryggen.

Så gik der påny en rystelse gennem huset, forhængsskind og tromme gjaldede ud i voldsom fanfare, og den sidste Timersêq forlod huset. Det var, som om Maratses hjælpeånder aldrig ville få ende.

Pludselig stoppede trommen og forhængsskind. Et brøl hørtes fra det fjerne dyb, det summede og peb, og det var som et fjeldskred, der væltede ned og nærmede sig huset. Et øredøvende stormsus gennemtrængte huset, og en umådelig kraft lige som sugede forhængsskindene til sig, med et rettede de sig knasende ud i husgangen. Maratse stønnede og skreg og ind imellem brøl og brag hørtes ordet Kâkalâq, der i

* Timersit er identiske med Tunit, som Dorset kulturens bærere kaldes i Nordcanada og Vestgrønland.

åndesproget betyder hån latter, og derefter rungede en uhyggelig hånende latter fra dybet. Maratse sad spændt og skælvende af angst.

Det enorme bulder nærmede sig stadig huset. Med et stod der et gnistrende lys, som blændede alle, og det rungede tværs gennem rummet. Det var, som om fjeldskredet sønderknuste huset. Maratse skreg af afsindig smerte, men hans skrig døde i et nu, revet med af det vældige skred. Der stod en lugt af stengnister og tang igennem husrummet.

Så blev alt stille. Forhængsskindene blafrede svagt i eftersuget, og trommen væltede rundt som i en hvirvelvind. Stilheden rugede og øvede et så kolossalt tryk på trommehinderne, at tilhørerne uvægerlig åbnede munden. Fra det fjerne dyb summede åndernes tale, og ind imellem hørtes svagt Gustav Holms já – já, kummiâ. En mægtig kraft gennemrystede forhængsskindene, trommen gungrede atter vildt og blev igen til en gnistleg på ryggen af sin herre. Som en skælvende Vega Nalârsik svævede den hen over åndemanagerens isse, og det brede månelys fra vinduet gik gennem dens tynde hinde og blev til et skærende genskin.

Alt var fra nu af som dødt i huset. I den dybe stilhed hørtes kun tilskuernes åndedræt. Da beordrede Maratse lamperne tændt, og da det var gjort, undredes man over, at Maratse var blå og forslået; man så mellem de blå mærker, at bloddråber pressede sig gennem den sprængte hud. Fra siddeskindet og helt frem til briksen lå en stribe af store sten og grus, nogle sten med tangplanter på.

Man fjernede derefter båndene på Maratse, som rejste sig og vaklede hen til sin briksbås.

Tre aftener i træk manede Maratse Gustav Holm frem som bevis på, at Sákutôq nu var blevet hans trofaste hjælpeånd Tôrnaq. Årene gik, Sákutôq blev trofast ved med at komme. En dag kom han igen på sit skib og bankede sig igennem storisen. Kolonisationen og kristendommen slog sig ned på eskimofolkets østlige forpost.

Hvad står der ikke i Joels bog (2,10) „Foran dem bæver jorden, himmelen ryster; sol og måne sortne, og stjerner drage deres glans tilbage.“

Hedenskabens stjerne mistede efterhånden sin glans, men den vil ikke slukkes, så længe nordlysene driver deres dans på himmelen, så længe storme raser og brænding hamrer mod grundfjeld, så længe storisen driver for vind og strøm under solens fakkell. Mange er de lyde, der høres fra tonernes store kilde, naturen, hvorfra inspirationen kommer.